

Háfija

Mélységesen szomorú hírt kaptam Kárpátaljáról. Szívem-lelkem legkedvesebb sorstársa, egykori börtöncellatársam: Háfija Nagybocksón elhalálozott...

Egyszerű, fejkendős, ruszin parasztasszony volt Háfija. Mi, a nagykanizsai fiókfogház 30-as cellájának lakói úgy hívtuk, hogy Zsófi néni. Ha hivatalos közeg megkérdezte tőle, miért csukták le, jámbor ábrázattal és alázatos szemforgatással mondta: „Varrógépet vettem a zsidótól...” Azt hitted volna, hogy kettőig sem tud számolni. De, amikor magunk között voltunk mi, az „országelforgató és hazaáruló bitangok” — ahogyan naponta becézgettek bennünket —, úgy osztotta derűs lelkének kincseit, hogy valamennyien szívünkben megszerettük.

Most, hogy végképpen eltávoztál, rád gondolok drága Zsófikám! Amióta csodával határos módon, gyalogosan és 35 kilósan hazatértél a német haláltáborból Nagybockóra, ott éledgettél csendben és békességben kis házadban, amit szépen rendbehoztál. Gondoztad szép kertedet, neveltél baromfit és vártad a lányodat és a fiadát, vejeiddel, menyeddel és a már felnőtt unokákkal, akik messze bent a nagy házban és a csehszlovák fővárosban éltek, de gyakran meglátogattak. Szép, nyugodt öregség jutott neked a sok-sok szenvedés múltán.

S amikor erre gondolok, felmerül lelkemben az a 35 év előtti éjszaka, amikor légiveszélyt jelzett a rádió a börtönfolyosónk végén, Lengyel főtörzsmester úr szobájában. Riadót vártunk, nem volt érdemes aludni, még ha az apró éjszakai „vendégek” nem irigyelték volna tőlünk a jótékony álmot, akkor sem.

Zsófi néni mesélt. Olyan kedvesen, ízesen tördelte a magyar nyelvet, hogy meg kellett csókolni érte. A cella sötétje sajnos eltakarta előlünk nagyszerű arcjátékát, ami született színésznővé avatta ezt az egyszerű ruszin parasztasszonyt. Megelevenítő erő volt előadásában. Magunk előtt láttuk a máramarosi kis házat, ahonnan még 1942. nyarán elhurcolták Zsófit. Őt is, meg a férjét is kommunista szervezkedéssel vádolták. A leányuk ugyanis, a 18 éves gyönyörű Odótka — Moszkvában volt tanítónő, ezért... Tizenhat éves volt, amikor kiment Moszkvába —, mesélte Háfija. — A rádióban üzent nekünk, hogy tanítónő, jól van és egyszer majd hazajön, meglátogat minket. Ezért vittek a Contiba...

A Conti volt azoknak a rémségeknek a helye, amelyekről Háfija nem szívesen beszélt. A Conti utcai fogház, ahol másfél évet töltött el. Negyvenesztendő sem volt, amikor oda került. Viruló, ragyogó szemű, fiatal és szép. S mint öregasszony került ki onnan. Egyetlen foga sem volt. Magas, karcsú termete megrókkant, hollófekezte haja megszükrült. Csak a szellemét, szívét-lelkét melengető derűs kedélyét nem tudták megtörni.

Hogy szavam ne felejtsem, Háfija karácsony előtt néhány nappal szabadult a Contiból. Kitéltette büntetését. Férjét már hamarabb, az őszi munkák elvégzésére elengedték. Otthon várta volna Háfiját, ha tudta volna, hogy szabadul.

— Ha Iván, a férje nem is várt Háfijára —, mesélte Zsófi az ő elragadó dialektusával —, kellett várni a gyerekek...

A két fiú — egyik 11 éves, a másik 9 éves volt akkor, a kislány, akinek annyira hiányzott az édesanyja: hétéves volt csupán.

Zsófi néni szíve együtt zakatolt a kerekével, amikor a vonat befutott Nagybocksó állomásra. Karácsony este volt, már szűkrült és a tiszta, jellegzetes kárpátaljai levegőben az ünnep jeges csillogása remegett... Háfijának még hosszú gyalogutat kellett megtennie, fel a hegyoldalba. Kis batyujával a hátán lihegve kapaszkodott feljebb, mind feljebb... Legyöngült szíve, tüdije alig bírta a hegymászást.

Belesett a szobaablakon. Már későre járt, s a gyermekek lefekvéshez készülődtek. A kislány, Anyicska éppen készítette a fekhelyet magának az ócska faágyon, a fiúknak a földön, a subákon.

Zsófi néni a könnyeitől, amelyek az ablaküvegen hamar megfagytak, alig látta a gyermekeket. Három éve nem látta őket, még csak levelet sem kaphatott tőlük a börtönben. Amikor szíve betelt a gyermekek édes képével, ledörzsölte arcára fagyott könnyeit, és visszament a konyhaablakhoz. Benézett. Az asztalnál ketten ültek: az ember és egy asszony. Háfija jól ismerte az asszonyt. Lent lakott Bocskón. Özvegy volt. Jelenának hívták. Valamikor, lánykorában Jelena szeretete volna, ha Iván köti be a fejét. De Háfija szebb volt, s Iván őt szerette...

Háfija most arra a pléhdarabra gondolt, amit a Contiban addig fényesítettek, amíg tükör lett belőle. Az a börtöntükrök kegyetlen őszinteséggel a szemébe mondta, hogy már nem fiatal többé. Jelena meg virult.

Iván most felállt és megfogta Jelené vállát, s bevezette az asszonyt a konyha melletti másik kis szobába...

— Sokáig állt Háfija az ablak alatt. Már mindjárt megfagyta volna lába, olyan sokat...

Zsófi néni elmondta aztán, hogy mit érzett, mit gondolt ott-hona küszöbén, amikor a hosszú raboskodás után hazatért és — senki sem várta. Csak a hű kutya dörzsölgette meleg kis orrát a lábszárához. Odabent, a kicsi szobában alvó gyermekeinek tiszta édes arcán világított az álom anyahívása...

Bekopogott az ablakon, halkán és félénken, mint valami éjszakai vándor. A kislány ébredt fel és ő engedte be anyját a konyhába. Zsófi csendre intette és egy ideig halkán beszélgettek. Megtudta, hogy Jelena igen jól bánt a gyermekekkel. Anyjuk helyett anyjuk volt...

— Háfija nem is hiányozta... — mondta és hangjában egy csepp önsajnálát sem rezdült. S reppel nagyot nézett Iván meg Jelenára. Zsófi csak egyetlen szót mondott az asszonynak köszönetképpen:

— Tovarisz... Tovariska...

Három nap múlva újra elmentek a csendőrhöz Zsófiért. Visszahozták Pestre, most már a Margit körútra. Állítólag egy futárnál megtalálták moszkvai tanítónő lányának a címét, ezért...

— Így volt az jó — végezte a történetét.

Örök optimista volt ez a nagyszerű asszony. Az ő töretlen szellemen bízott a jövőben. Neki volt igaz! Hiszen még a fasiszta pokolból, ahová az utolsó pillanatokban elhurcolták, onnan is visszatért. Igaz, a férje, Iván meghalt, az egyik fia elesett a háborúban. A másik fia egy nagyváros repülőterének a parancsnoka, a lánya pedig diplomáciai küldetésben dolgozik Csehszlovákiában.

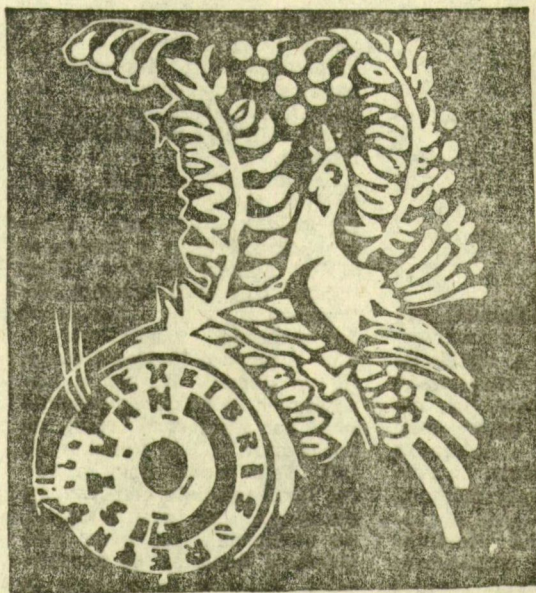
Pár éve már, hogy Zsófi meglátogatott. Boldog napokat töltöttünk együtt, a közös szenvedés emlégetésének megszédült árnyékában... Úgy egyezkedtünk, hogy jövőre én látogatok el hozzá, Nagybocksóra. Sajnos, most már csak a sírjához mehetnék el Kárpátaljára. Zsófi — előre ment...

M. CSÁNYI PIROSKA

Benke László

Levél

Forog, pörög a világ velem, elhagy emlékezetem, csak tudnám hogy mit akartam. Ha legalább valami emlékjele volna, hogy fényre törekedtem! De már az orgyilkos ütés helye se fáj, csak suhog, suhog az idő botja, ki tudja mióta repülök. Forog, pörög a világ velem, hulltomban hulló falevéllal, s jaj végtelen is a mélység tudatlan sír iránt.



TÓTH RÓZSA: EX LIBRIS

Verbőczy Antal

Hiányzó évszak

2
Kontyba tűzte a tarlót a nyár, maszatos száján túlérlett gyümölcsök nedve, magára kapott egy hársfa illatot, s hitte, találkozhat vele.

3
A moló kőfalán ülünk. Távolság riadt fák feleselnek a készülő téllal. Gyapjú pulóver mellén ezüst bross rajtán prémes nagykabát remeg. Katinak hívták Október volt. Nyolcas biende nyílás.

4
Karácsony éjjelén a néptelenséget megunva, arra gondolt a fűtővonal; ő egy fenyőfa s a mellékutca a gallyai. Szégyellte magát, mikor arra jött valaki.

Tudomány a gyakorlatnak

Takarmány, cukor és orvosság

Nagy szenzáció volt számomra pár évvel ezelőtt, amikor bepillantottam a biológiai tudományok szegedi központjának egyik műhelyébe. Olyan emberrel beszéltem, aki vesz innen is egy sejtet, onnan is, ügyvel-bajjal levetkőzteti őket — lehántja a sejtfalat úgy, hogy hártja marad csak —, valamilyen serkentőt ad nekik, amíg a két sejtől egy nem lesz. Örül az eredménynek, de nem áll meg itt, táptalajra rakja a kettőből lett egyet, és még jobban örül, ha már is tudja tartani. Láttam a lombikban nevelkedett bűzát levelestül és száraztúl, és kiszűrtem dr. Dudits Dénes szavaiból, amit ki nem mondott: olyan tudományos módszerek honosodnak meg Szegeden, amelynek talán a közeli jövő is hasznát látja. Most újra ide hozott a kíváncsiság, hátha közelebb vagyunk már a közeli jövőhöz. Látható-e már haszna annak, hogy a növény egyetlen sejtéből eleven és normális növényt tudnak fölnvelni?

Státusa szerint az iregszemcsei takarmánytermesztési kutatóintézet munkatársa Praznovszky Tünde. A szegedi egyetemen végzett tavaly, itt maradt a kutatóintézet költségén, hogy megtanulja a szövettanyesztést, az úgynevezett protoplaszt-munkát, tudjon sejtek egyesítésével új sejteket létrehozni, azokat válogassa szét a többitől egyenként, de tartsa meg a földajkáló közös tenyészetben mindet. Amit ő rutinnal csinál, a tudomány pár évvel ezelőtt még újdonságként üdvözölte. Marad azonban a kérdés, mire jó mindez a takarmánytermesztőknek?

Borsóval, szójjával és lóbabbal kísérletezik. Értékes takarmány a

szója, de térképen megrajzolható, hol termeszthető. A szójájára északi határán van hazánk, próbálkozó gazdaságaink sokszor mondják, nem fizetődik ki a termesztése. Ha bele tudnánk keverni például a borsó előnyös tulajdonságait, föltehetően sok termesztési gond oldódna meg egyszerre. Hagyományos keresztezéssel semmire nem mennek, keresztezik tehát a sejteket. Eljuttattak Szegeden olyan tenyésztet, ahol a hibridsejtek osztódnak. Sehol a világon nem jutottak ennél tovább. A fiatal biológus egyrészt bízik benne, hogy sikerül majd tovább jutnia, másrészt biztosra veszi, hogy itt szerzett tapasztalatai tovább használhatók.

Szabados Lászlót a sopronhorpácsi cukortermelési intézet bízta meg, lesse el a hasznosítható tudomány eddigi eredményeit. Tíz évvel ezelőtti dolgozatából idéz, hogy meggyőzőzön, mekkora érték forog a kutatók kezén: ha egytized százalékkal csökken a répa cukortartalma, 25 millió forint az ország vesztesége. Ha csak ennyivel is emelkedik, természetesen a haszon lesz több. Régi nóta: lehetőleg ne repát termeljünk, hanem cukrot, vagyis olyan repát, amelyikben több a cukor. Nagy nemesítők feladata, bizonyára hagyományos módszerekkel is tudnák javítani a cukorrepát, de egy-egy új fajta előállításához 7—8 év kell. Csak utána derül ki, van-e benne használható jó tulajdonság. Laboratóriumi körülmények között lényegesen rövidíthető ez az idő.

Másik haszna is van az itt tanult, és hamarosan a megbízó intézetben folytatandó módszernek. Olyan sejtekből nevelhetik a növényt, amelyiket vírus nem fertőzött meg. A tényleges eredményt mérhetik mindig, nem pedig azt, amit a betegség meghagyott. A cukorrepánál még nem jutottak el addig, hogy a vírusbetegségeknek ellenálló fajták legyenek, később mind megfertőzhető, de bízni lehet benne, hogy erre is találjanak védekező anyagot — talán éppen Szegeden, vagy a szegedi intézet segítségével.

Frank László a gyógyszerészipar alapanyagainak kutatása mellé szegődött. Szegeden képezte magát, az Alkaloida gyógyszergyár laboratóriumában folytatja a munkát. Az ötletet a penicillin és a hasonló gyógyszerek előállításának ismert módszerei adták. Ott gombatenyészetek adják a nélkülözhetetlen gyógyszerek alapanyagát. Sok orvosságunk növényi eredetű — és mivel reneszanszázt éli a gyógynövénykutatás, föltehetően még több ilyen lesz. A növényt fölnvelni — időjárási tényezőktől függvényének is kitéve —, begyűjteni, megfelelően tárolni, körülményesen földolgozni költséges, és az is fontos

szempont, hogy nagy termőterületek lekötésével jár.

Egyszerűsítsük le az egész folyamatot — gondolták a kutatók. Vegyünk egy nagy üstöt, töltsük meg olyan sejtekkel — tehát nem fölnevelt növényekkel! —, amelyek osztódáskor termelni tudják a gyógyszer alapanyagát, adjunk hozzá szintetikus táptalajt, tegyük bele keverőlapátot, gondoskodjunk a levegőztetésről és a steril környezetről, a végén pedig válasszuk el a sejteket — robotsejteknek is mondhatnánk őket — által termelt hatóanyagot. Ha sikerül, az eljárás előnye szinte megszámlálhatatlanok. Gondoljunk csak arra az esetre, hogy trópusi növény kivonatára lenne szükségünk. Termelni nem tudjuk, megvenni drága. Üstben viszont egyszerű trópusi körülményeket teremteni.

Az elmélet szép, a kérdés csupán: megvalósítható? Meg. A tudomány számára ez önmagában is nagy eredmény, de a gyakorlat újabb szempontokkal áll elő: semmiképpen ne legyen drágább, mintha szántóföldön termelnék! Különböznem nem éri meg. Az is fontos a gyakorlatnak, ha a piaci körülmények mást kívánnak, hamar tudjanak átállni, veszteség nélkül.

A termelő gyakorlatnak van még egy kérdése: mikor lesz ebből használható anyag? A laboratórium módszerei ugyanis nem mindig növeszthetők egyszerű másolással üzemi méretűvé. Az Alkaloida és a Biogal gyógyszer-gyárakban az úgynevezett félüzemi kipróbálásnál tartanak. Megkérdeztük, mire számíthatunk belátható időn belül?

Termesztett növényeinket sokszor károsítják vírusok. Semmiféle vegyszerrel eddig nem tudtuk védekezni ellenük, legföljebb a terjesztésben erősen gyanúsítható rovarokat pusztítjuk permetezéssel. A növényéleti intézettel együttműködő kutatók az üvegüzei tapasztalatokat továbbfejlesztve jövőre már üzemi körülmények között is kipróbálják készítményeiket.

Újabb vegyszer a mezőgazdaságnak, újabb veszélyforrás is. Telve vagyunk aggodalommal, hiszen a vegyszeres növényvédelem környezetszennyező hatását ritkán lehet megelőzni. A szegedi kutatók bizakodnak. Természetes vegyületről van szó, nem idegen az élővilágtól. Olyan védekező anyagokat szeretnénk gyártani, amelyek a növényt se károsítják, és a vele bántó embernek se ártanak. Ha sikerül, a nyereség kiszámíthatatlan lesz.

És a gyógyszer-alapanyagok? Példa van rá, négyezer-öttször többet tudnak előállítani laboratóriumi körülmények között, mintha növényekből vonnák ki a hatóanyagot. Előállítani, tehát lehet, kitűnő a minőség, mégis folytatni kell a kísérleteket, hogy a lehető legolcsóbb módszerrel dolgozhassanak a gyárakban.

Három nagyszerű példát írtunk le, de a kínálat sokkal nagyobb. Jól több kutatóállomás támaszkodhatna a Tudományos Akadémia Szegedi Biológiai Központjának eddigi eredményeire is. Néhány területen lényegesen előbbre jutottak már, az együttműködés hamar gyümölcsöző lehetne.

HORVÁTH DEZSŐ